

**MUSTA MONOPOLI JA LIKAISET
KÄDET**

AARNO LAITINEN: **Musta monopoli**. Kustannusvaihe Ky, Jyväskylä 1982.

Tähän on tultu: Musta monopoli on saatavana rautakaupoissa. Musta monopoli on kertakäyttöhyödyke. Sille tulee varmasti käymään kuten *Kauko Kareenkin* menekkitavaralle: jokaisen antikvariaatin kiusan-kappale kolmen markan tarjoushyllyssä. Mutta tuskinpa sitä tekijäkään on minkäänlaiseksi klassikoksi tarkoittanut.

Musta monopoli on nykyisen statistin puheenvuoro. Kirjoittajan äänensävy on katkeran kitkerä. Juttu on itse asiassa varsin ikävystyttävä, koska kaunaisuus on sammuttanut pilkkeen kertojan silmäkulmasta: vitsit eivät oikein naurata. Ehkä ei ole tarkoitukseen. Nehän kasvavat kateuden kuivaa hedelmää. Kateuden kauppa kannattaa kyllä Suomessa.

Tulkoon sanotuksi: kaupattakoon välillä vaikka kaunaa, kateutta ja pihlajanmarjoja jos se auttaa aitoa kritiikkiä, sellaista, joka murtaa valtarakenteita. Saattaa olla niin, että Aarno Laitinen pitää tätä eräänä kirjansa tavoitteena. Siihenhän viittaa kirjan nimi »Musta monopoli», joka kuvaa konjakkipullon ohella Suomen kolmatta tasavaltaa. Suomi on Laitisen mukaan monopolien maa. Millä tavalla? Siitä on Laitisen mukaan hyvänä osoituksena Suomen Makkaraseuran kohtalo: »Kaikki toiminta pitää olla puolueiden tai niiden valvonnassa olevien yritysten käsissä».

Mustan monopolin paljastama musta monopoli on suomalainen puoluelaitos, jonka johtajat ovat kukin perustaneet hovinsa ja monopolisoivat pohjoista polistaan. Tässä korostuksessa ei ole sinänsä mitään uutta: lehtimiehet toistavat asioita, joista tutkijat ovat puhuneet vuosia. Kiinnostavaa onkin miten?

Osuimmillaan Musta monopoli on käsitellessään asioita, joita se ei kehittele. Niinpä Musta monopoli saattaisi avata sangen mielenkiintoisen näkökulman valtiollistuneen puolue-elämän erittelemiseksi puhuesaan poliittisista broilereista: »Kun poliittis-

ten aatteiden suuri myyntitapahtuma eduskuntavaalit ovat taas lähestymässä, kannattaa ehkä hieman perehtyä aatteiden ja poliitikkojen tuotantoon, mainontaan ja myyntiin». Kun Laitinen vielä mainitsee, että kieli on tärkeä poliittisen vallan väline ja että avainsana politiikassa menestyvälle on julkisuus, niin saattaisi olettaa, että Musta monopoli tarjoaa lukijoille erittelevän tuokiokuvan poliittisesta tuotantotavasta tavaratuotantona. Näin ei aivan tapahdu: Laitisen osuvat kuvaukset siitä, kuinka poliitikot haluavat näyttäytyä julkisjuhlissa ja julkisjuhlissa eivät oikein yllä poliittisten markkinoiden luonnehdinnaksi poliitikkojen tuotantona, myyntinä ja mainontana. Muuten ei oikein voisi ollakaan, sillä Laitinen itse asiassa tuntuu kieltävän nykyisen politiikan moderniteetin.

Laitiselle nykyinen suomalainen puoluelaitos on kuin läänityslaitos. Se on kuvattavissa feodaalisella kielellä, jossa luvat, hovit, salat, läänitykset, sopimukset, salaperäisyydet, noitavainot, palatsivallankumoukset, vallanperimykset ovat käytetyn sanaston tutuimpia ilmauksia. Feodaalinen analogia saattaisi olla mehukas ja toimiva kylmäpäisessä kirjoituksessa, jonka kielikuvilla olisi jotain todellista semanttista arvoa. Vieläkin rohkeampiin johtopäätöksiin olisi varaa, mikäli Musta monopoli herkuttelisi vastakohdilla: feodaalinen vs. moderni, salainen vs. julkinen, on-sovitettu vs. sovittu, tehty vs. tuotettu, otettu vs. ostettu. Olisi aivan mahdollista vakavasti leikkiä kysymyksellä, hallitaanko (puolueiden toimesta) Suomessa ihmisiä todella useimmille näkyvämmästä hoveista käsin käyttämällä »avoimelle yhteiskunnalle kiellettyjä keinoja ja salaisia sopimuksia» vai hallitsevatko Suomessa ihmiset sittenkin itseään julkisuuden ja mielipiteen avoimen silmän alla tarkkailemalla ja valvomalla toinen toisiaan. Olisi vielä varsin kiehtovaa kysyä, kumpi loppujen lopuksi on ei vain tehokkaampi (siihenhän vastaus on selvä) vaan alistavampi vallankäytön muoto: julkinen omakohtainen tarkkailu ja valvonta vai vieraantuneiden hovien salasopuilu ja vapaamuurailu. Mustassa monopolissa on erilaisia aineksia tämäntyyppisten kysymysten pohdintaan, sillä parhaimmillaan se on vallankäytön yksittäisten ja puolivillaisten

ilmenemismuotojen paljastamista. Mutta näistä aineksista ei synny keittoa. Laitinen ei sittenkään jaksa kiinnostua itse vallan analyysistä, paremminkin häntä kiinnostavat vallankäytön lieveilmiöt.

Musta monopoli on kuumapäinen, ellei aivan kuumeinen kirjoitus. Ei ole kovin kaukana ajatus, että Laitinen haluaa esittää Suomen rautahäkinä, jonne ihmiset on lukittu ja joita apinat — poliitikot — vartioivat. Vaikka jotkut apinat haluaisivatkin avata häkin ovet, he eivät siihen tyhmyytään tai muuten kunnoltaan kykene. Tässä on vanha graniittinen apinalinnavertaus käännetty ylösalaisin, mutta »auruntapainen tuntuu maittavan» vaikka itse olisikin häkissä. Tämäntapaisten mielikuvan viritämiseen riittää sopivien tapausten valinta, mihinkään johdonmukaisuuteen ei tunnu olevan tarvetta. Jopa sisäiset ristiriidat ovat sivuseikka (vrt. SDP:n suhde Elinarvioköyläisten liiton valtaamiseen...), silloin, kun esityksessä edetään lujaa. Näin todella tapahtuukin.

Laitisen esitys on kuin hengästynyt laukka jutusta juttuun, omasta tarinasta toisen tarinaan. Olisi helppo väittää, että Laitinen helposti yleistää vain niistä tilanteista, tapauksista ja ihmisistä, joita on itse kohdannut. En protestoisi vastaan: onhan »osallistuva havainnointi» toki tajunnanvirran tai vapaan assosioinnin oiva metodi. Usein vielä tuntuu siltä, että poliittista maailmaa on katsottu lähinnä pullonsuun läpi. En vielä kään protestoisi vastaan: onhan siinäkin maise, omakohtaisesti koettu. Ohuimmillaan jutun juoni on vasta silloin, kun omat tarinat ehtyvät ja Laitinen joutuu turvautumaan toisten tarkoituksellisiin tarinoihin. Näin käy yleensä silloin, kun Laitinen kertoo asioista — tiedeyhteisön ylikuumeneminen yms. — jotka hän on jättänyt tai joutunut jättämään kokemuksellisesti väliin tai joita hän mahdollisesti tunsi vain jonkin aikaa sitten (Opetusministeriön kuulumiset yms.). Saattaa olla niinkin, että Tamminien pesänjakajien päivistä näiden asioiden alue on entisestään laajentunut. Mene ja tiedä.

On turha jaaritella Mustan monopolin merkityksestä tai vaikutuksesta. Kunnan agraariselle tai urbaanille populistille kirjassa ei ole asenteellisesti mitään uutta, ja

muut ovat jo muuten immuuneja. Laitinen on siis alati turhaan huolissaan siitä, miksi fasistiksi kukin häntä tulee nimittämään.

Sakari Hänninen